

KOBIETA JAKO PRACOWNIK W GRUPACH DYSPOZYCYJNYCH (NA PRZYKŁADZIE WOJSKA)

Magdalena Bsoul

Politechnika Częstochowska
Wydział Zarządzania

Streszczenie: Praca w wojsku, policji, straży granicznej i pożarnej, służbie celnej oraz straży więziennej jeszcze w niedalekiej przeszłości zarezerwowana była przede wszystkim dla mężczyzn, natomiast kobiety bądź to nie były do niej dopuszczane, bądź też stanowiły nieznaczną część funkcjonariuszy. Wraz z upływem lat sytuacja ta zaczyna ulegać zmianie. W artykule podjęto temat dotyczący zwiększania się roli i znaczenia kobiet, które coraz częściej mogą realizować swoje aspiracje zawodowe w służbach dyspozycyjnych.

Słowa kluczowe: grupy dyspozycyjne, wojsko, stereotypy

Wprowadzenie

Mundur i broń od zawsze wydawały się być atrybutem mężczyzny. Od samego początku istnienia ludzkości to mężczyzna był uprawniony do obrony terytorium swojej ojczyzny, niesienia pomocy w sytuacjach kryzysowych oraz pilnowania przestrzegania zasad i praw w niej panujących.

W społeczeństwie funkcjonował podział na zawody męskie i kobiece. Męskie kojarzone były z siłą, umiejętnością logicznego myślenia i kierowania. Tymczasem zawody kobiece utożsamiane były z umiejętnościami „miękkimi”. Postrzeganie to uległo zmianie po wkroczeniu kobiet w sfery zawodowe zarezerwowane dotąd dla mężczyzn.

Obecnie, wskutek dokonującej się rewolucji społeczno-kulturowej, sytuacja ta zaczyna ulegać zmianie. W wyniku zaistniałych zmian zwiększa się rola i znaczenie kobiet w służbach dyspozycyjnych i coraz częściej mogą one realizować swoje aspiracje zawodowe w sferach związanych z funkcjonowaniem tychże służb.

W pracy – na podstawie analizy dokumentów – podjęto próbę przedstawienia zwiększającego się znaczenia i roli kobiety jako pracownika w grupach dyspozycyjnych, na przykładzie polskiego wojska.

Specyfika grup dyspozycyjnych

W sytuacji narastających zagrożeń, w XXI wieku największą wartością ludzkości jest bezpieczeństwo, które potrzebne jest każdemu człowiekowi, ponieważ warunkuje jego spokój oraz możliwość niezakłóconego rozwoju. Dla każdej jednostki, grup społecznych, systemów społecznych i państw bezpieczeństwo stanowi potrzebę egzystencjonalną i wiąże się z istnieniem, przetrwaniem, niezależnością, tożsamością i rozwojem.

Istniejące zagrożenia oddziałują na psychikę człowieka i wywołują nie tylko przeróżne lęki lub obawy, ale również rozmaite zachowania obronne, które mogą mieć pasywny albo aktywny charakter. I pod ich wpływem kształtuje się potencjał zaradczy człowieka, który tkwi u podstaw tworzenia się jego systemu obronnego¹. W miarę rozwoju zaradności człowieka, mającej na celu przeciwstawianie się różnorodnym zagrożeniom, jego system obronny ulega też ciągłemu wzbogacaniu i staje się coraz to bardziej efektywny.

Gdy rzeczywistość, w której żyjemy, wydaje nam się stabilna i uporządkowana, wówczas mamy wysokie poczucie bezpieczeństwa, a tym samym obdarzamy innych ludzi większym zaufaniem. W większości współczesnych społeczeństw istnieją specjalnie powoływane instytucje, takie jak: wojsko, policja, których celem jest zapewnienie i utrzymanie porządku społecznego.

Należy pamiętać, że rozwój cywilizacyjny prowadzi do wzrostu potencjału ryzyka, które może występować w różnych sferach i aspektach życia ludzi. Można mówić między innymi o ryzyku: biologicznym, militarnym, ekonomicznym czy politycznym.

Poczucie zagrożenia i ryzyka towarzyszą człowiekowi od początku jego istnienia. Jak zauważył J. Kozielecki: „ryzyko jest odwiecznie włączone w porządek świata: występuje w każdej dziedzinie”².

Dlatego też w związku z wielorakimi zagrożeniami społeczeństwo podejmuje określone środki zaradcze. Funkcje prewencyjne, profilaktyczne, obronne, ratownicze i ochronne wypełniają przede wszystkim **grupy dyspozycyjne**. Określenie to funkcjonuje obecnie w socjologii, a dotyczy „formacji mundurowych”. Termin ten obejmuje zawody, które wiąże specyficzny stosunek pracy, określany mianem „służby”, statusy podlegania szeroko rozumianemu rozkazodawstwu, życiu skoszarowanemu, a także pracy–służbie wiążącej się z częstym narażeniem zdrowia i życia³.

¹ Zob.: Z. Ratajczak, *Oblicza ludzkiej zaradności*, [w:] *Człowiek w sytuacji zagrożenia. Kryzysy, katastrofy, kataklizmy*, red. K. Popiołek, Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań 2001, s. 16 i dalsze.

² Cyt. za S. Jarmoszko, *Perspektywy grup dyspozycyjnych w społeczeństwie nasilającego się ryzyka*, [w:] *Teraźniejszość i przyszłość grup dyspozycyjnych*, red. J. Maciejewski, I. Wolska-Zogata, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2013, s. 28.

³ http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.baztech-article-BATA-0013-0068/c/httpwww_wso_wroc_plimagesplikiwpikbnzn2011zn2201112dojwa.pdf

Według Z. Zagórskiego, „grupy dyspozycyjne przeznaczone są do stabilizacji systemu władzy państwowej i zabezpieczenia go przed zagrożeniami wewnętrznymi, zewnętrznymi i katastrofami o różnym charakterze”⁴.

Aby móc określić, czym jest grupa dyspozycyjna, należy zdefiniować pojęcie **dyspozycyjności**. Słowo to wywodzi się od łacińskiego terminu *dispono*, które oznacza: rozstawiać, porządkować, zastosować czy też dysponować. Z dyspozycyjnością – zdaniem J. Maciejewskiego – łączy się zatem zdolność do pewnych zachowań ludzi bądź też ich zbiorowo określonej kategorii społecznej. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że dyspozycyjność można przypisać nie tylko ludziom, ale również przedmiotom gotowym do użycia w razie potrzeby⁵.

Natomiast według Zdzisława Morawskiego, dyspozycyjność jest „[...] szczególną podległością jednego aktora społecznego drugiemu aktorowi, obejmującą znaczną część potencjalnie możliwych zachowań aktora podległego, którą można sprowadzić do władzy jednego podmiotu nad drugim”⁶.

Istotą grup dyspozycyjnych jest pozostawanie do dyspozycji określonego dysponenta i gotowość do określonego – społecznie oczekiwanego działania.

Zdaniem Z. Zagórskiego dyspozycyjność to „poddanie się, celem uzyskania środków egzystencji [...], rozkazodawstwu, hierarchii, dyscyplinie, musztrze, skoszarowaniu, umundurowaniu i znacznemu ograniczeniu życia rodzinno-osobistego na rzecz pełnienia wewnątrzgrupowych i zewnątrzgrupowych, czyli segmentacyjnych ról społecznych”⁷. W definicji tej dyspozycyjność interpretowana jest jako stan podporządkowania się ściśle określonemu dysponentowi i sposobowi wykonywania roli społecznej dysponowanego.

Dyspozycyjność można też definiować jako gotowość jednostki do ściśle określonego działania, które ma być formą zaspokajania specyficznych potrzeb i realizowania szczególnych funkcji społecznych, np. GOPR, WOPR czy TOPR. Według M. Stochmal „owa dyspozycyjność jest przejawem gotowości do niesienia pomocy oraz zapobiegania zagrożeniom”⁸.

J. Maciejewski w swojej książce pt. *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna* używa określenia „społeczna dyspozycyjność”, definiując je „jako zdolność omawianych grup do zespołowych działań wykonywanych w zaplanowany i ustalony sposób, zgodnie z zadaniami, jakie są przewidywane dla danej grupy dyspozycyjnej”⁹. Dokonuje również podziału na dyspozycyjność w ujęciu szerokim i wąskim. Dyspozycyjność w ujęciu szerokim łączy się z ogólnie przyjętym nastawieniem do typowych działań, dla których została utworzona dana struktura. Przy-

⁴ Z. Zagórski, *Grupy dyspozycyjno-mundurowe w toku transformacji*, [w:] *Wojsko i inne grupy dyspozycyjne w perspektywie socjologicznej*, red. T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, WSO im. T. Kościuszki, Wrocław 2000, s. 25.

⁵ J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, s. 37.

⁶ Z. Morawski, *Siły zbrojne, jako organizacja dyspozycyjna w świetle cywilnej kontroli nad wojskiem. Aspekt prawno-instytucjonalny*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005, s. 190.

⁷ S. Jarmoszko, *Perspektywy grup ...*, op. cit., s. 30.

⁸ Ibidem, s. 31.

⁹ Ibidem, s. 39.

kładem są siły zbrojne, które posiadają zdolność zapewnienia integralności i suwerenności państwa. Natomiast decyzyjność w ujęciu wąskim, czyli tak zwana specyficzna dyspozycyjność, określona jest zakresem, szybkością lub intensywnością interwencji. Za przykład może tu służyć jedna z wyspecjalizowanych struktur sił zbrojnych, jaką jest jednostka szybkiego reagowania. Przejawia ona szczególną dyspozycyjność, określoną koniecznością szybkiego reagowania, skutecznego działania na niewielką skalę oraz musi posiadać swoiste właściwości związane z ich specyfiką.

Grupy dyspozycyjne są zorientowane na realizację określonych zadań i funkcji.

Z. Zagórski wskazuje na dwie kategorie funkcji:

1. Pierwsza funkcja polega na strzeżeniu porządku polityczno-publicznego i w razie potrzeby – zgodnie z rozkazami władzy państwowej lub wyalienowanych elit – taki porządek narzucany jest wewnątrz i na zewnątrz społeczeństwa pod groźbą użycia siły (np.: policja, straż graniczna, służby więzienne).
2. Druga funkcja polega na zabezpieczaniu procesów wytwórczo-eksploatacyjnych i gospodarczych, a także strzeżeniu odpowiednich urządzeń infrastrukturalnych, które mają zapobiegać katastrofom, a jeśli takie się zdarzają, na usuwaniu ich skutków (np.: straż kolejowa, przemysłowa, strażnicy, ratownicy, celnicy)¹⁰.

Dyspozycyjność kojarzy się ze stosunkiem władzy między podmiotami społecznymi. Władza jednego podmiotu społecznego nad innymi powoduje, że dyspozycyjność podmiotu podległego władzy oznacza jego podporządkowanie. W przypadku służb państwowych dysponentem jest państwo. Należy jednak pamiętać, że dysponentami mogą być również inne, niepaństwowe podmioty.

Cechą wspólną dla wszystkich grup dyspozycyjnych jest posiadanie uprawnień do stosowania siły w określonych przypadkach. Wskazuje to na specyficzne zadanie tych grup, które pełnią rolę strażnika porządku publicznego działającego na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa pozostałym grupom społecznym.

Grupy dyspozycyjne współtworzą zbiorowość danego systemu społecznego, tworząc również jego subsystemy, i są postrzegane ramach, w których funkcjonują ze względu na własną specyfikę. Systemem nazywamy każdy twór społeczny mający wspólne własności, które zostały ukształtowane w procesie własnego rozwoju. Natomiast różnorodność istniejących systemów jest wynikiem ich złożoności oraz jakościowych i ilościowych różnic. Systemowe ujęcie społecznych bytów daje możliwość bardziej szczegółowego ich postrzegania. Zdaniem T. Parsonsa na poziomie społeczeństwa można wyróżnić cztery podsystemy, takie jak:

- *ekonomiczny*, który dostarcza potrzebne dobra niezbędne do dalszego rozwoju;
- *polityczny*, który zapewnia „władzę” pojmowaną jako zdolność do mobilizowania zasobów oraz podejmowania działań na rzecz osiągnięcia wyznaczonych celów;

¹⁰ Z. Zagórski, *Grupy dyspozycyjno-mundurowe ...*, op. cit., s. 25-26.

- *wspólnoty społecznej*, wyznaczający określone normy i wartości, odpowiedzialny za moralność jej członków, kształtujący relacje między nimi i innymi grupami społecznymi;
- *kultury*, którego zdanie polega na podtrzymywaniu przyjętych wzorów społecznych.

Podsystemy te dokonują wymiany zasobów, takich jak: władza, pieniądz, wpływ i udział w realizowaniu wyznaczonych celów¹¹. Każdy wyodrębniony w praktyce społecznej system ma zdolność do przekształceń powstałych wskutek potrzeby adaptacji do zmieniających się uwarunkowań, jak też w wyniku trudności naruszających wewnętrzną równowagę danego systemu.

System społeczny składa się z elementów składowych, do których – zdaniem Janusza Sztumskiego – zaliczyć należy:

1. „Morfologię, czyli budowę wewnętrzną systemu.
2. Strukturę, jaką współtworzą jego części składowe pozostające w różnorodnych stosunkach wzajemnych.
3. Swoisty układ funkcji i pozycji, realizowanych przez poszczególne części składowe.
4. Właściwą danemu systemowi hierarchię.
5. Zdolność do adaptacji.

Natomiast jedną z istotnych właściwości specyficznych systemów społecznych jest układ wartości, jaki można w ich obrębie wyróżnić”¹².

Przedstawione powyżej właściwości dają możliwość wieloaspektowego badania systemów. Wraz z rozwojem cywilizacyjnym w systemie społecznym wytworzyły się grupy profesjonalne, które opierały się na specjalizacji podziału pracy. Grupy te charakteryzują się wysoką zdolnością adaptacyjną do systemu społecznego, w którym funkcjonują. Odbywa się to poprzez ulokowanie poszczególnych grup w warstwach systemu, które zostały wydzielone ze względu na pełnione funkcje i stopień zorganizowania.

Dla wyodrębnionych z otoczenia grup dyspozycyjnych charakterystyczna jest przewaga formalnie uporządkowanych stosunków wewnętrznych i zewnętrznych. Grupy te realizują wyznaczone im cele oraz utrzymują równowagę z pozostałymi elementami systemu. Na każdą grupę dyspozycyjną można spojrzeć w sposób systemowy i wyróżnić wspólne dla każdej z nich właściwości. Przykładem może być wojsko, które posiada historyczne osadzenie w rozwoju społecznym. Jego struktura organizacyjna odzwierciedla wymagany dla tego typu instytucji ład i porządek oraz wzajemne stosunki pomiędzy pozostałymi elementami składowymi (sztab, pluton, drużyna). Również poprzez wyodrębnienie z otoczenia wojskowego zachowało układ funkcji i pozycji realizowanych przez pododdziały i oddziały, które stanowią jego poszczególne części¹³.

¹¹ Cyt. za J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne ...*, op. cit., s. 31.

¹² J. Sztumski, *Systemowe ujęcie przemysłowego zakładu pracy*, „Kultura i Społeczeństwo” 1978, nr 1-2, s. 165.

¹³ J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne ...*, op. cit., s. 33-34.

Grupy dyspozycyjne zostały utworzone w istniejących swego rodzaju systemach, powołanych do życia w celu przeciwdziałania różnym zagrożeniom życia zbiorowego. Każda z tych grup – w zależności od systemu, w którym funkcjonuje – ma realizować określone zadania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa i ochronę przed różnymi zagrożeniami, które mogą doświadczyć określona społeczność lub społeczeństwo.

Kobieta w grupach dyspozycyjnych

Schematy w postrzeganiu ról pełnionych przez kobiety kreowane są od setek lat i tworzone również współcześnie – począwszy od poglądów prezentowanych przez Ericha Fromma i Sigmunda Freuda, przez system edukacji i normy kulturowe. Bariery te umacniane są również poprzez przeszkody formalnoprawne.

Zdaniem Zdzisława Zagórskiego – *uczestnictwo w grupach dyspozycyjnych wiąże się z dużym zaangażowaniem w wykonywany zawód, ale również z ograniczeniem pewnych sfer życia prywatnego oraz z wieloma poświęceniami*¹⁴.

Od pokoleń utarło się, że to mężczyźni są płcią, która ma bronić, działać, pracować, a kobiety powinny zajmować się dziećmi czy sprawami domowymi. W związku z tym przez bardzo długi okres w przeświadczeniu opinii publicznej, w rzeczywistości kulturowo-aksjologicznej trudno było sobie wyobrazić uczestnictwo kobiet w grupach dyspozycyjnych.

Stereotypowe pojmowanie podziału ról na zawody typowo męskie i kobiece umacniało opinię publiczną w przekonaniu, że nie ma miejsca dla kobiet w grupach dyspozycyjnych, gdyż uczestnictwo w nich wiąże się z ogromnym poświęceniem, wysiłkiem zarówno fizycznym, jak i psychicznym oraz – w skrajnych przypadkach – z poświęceniem własnego życia.

Kobiety przez pryzmat takiego stereotypowego patrzenia postrzegane są jako osoby pracujące wyłącznie po to, aby odkładać pieniądze. Zdaniem J. Dzieńdziora – kobiety porzuciłyby swoją pracę, gdyby tylko sytuacja im na to pozwoliła, w przeciwieństwie do mężczyzn, którzy silniej angażują się w swoją pracę i którym bardziej zależy na sukcesie zawodowym niż kobietom. Kobiety zdecydowanie bardziej zadowolają się pracą, która wymaga mniej myślenia, natomiast większą uwagę przywiązują do warunków, w jakich muszą pracować, oraz do społecznych i emocjonalnych aspektów wykonywanej pracy¹⁵.

Obecnie granice tych tradycyjnych podziałów powoli zacierają się. Następuje wzrost aktywności kobiet w sferze publicznej, kobiety są coraz lepiej wykształcone i posiadają coraz większe kwalifikacje oraz samoświadomość społeczną i prawną.

¹⁴ Cyt. za E. Gneciak, *Kobiety jako zawodowi żołnierze i wybrane aspekty socjologiczne*, [w:] *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza udziału i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych*, red. J. Maciejewski, K. Dojwa, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007, s. 95.

¹⁵ J. Dzieńdziora, *Rola kobiet w grupach dyspozycyjnych w świetle badań własnych*, [w:] *Kobiety w grupach ...*, red. K. Dojwa, J. Maciejewski, op. cit., s. 108.

Współcześnie praca zawodowa kobiet coraz częściej służy nie tylko zdobywaniu środków do życia, ale także rozwojowi osobowości. Najtrudniejszym i najbardziej kontrowersyjnym obszarem aktywności kobiet są służby mundurowe.

Kobiety w polskim wojsku

Pomimo że kobiety z natury są bardziej pacyfistycznie nastawione do interwencji wojskowych niż mężczyźni, to „analizy historyczne oraz międzykulturowe wykazują, że w praktyce kobiety często popierały militarystykę, a nawet angażowały się bezpośrednio w walkę i inne działania o charakterze wojskowym”¹⁶. Począwszy od mitologicznych Amazonek, przez historię Joanny D’Arc, do XX wieku, kiedy to kobiety zaczynają pojawiać się w roli funkcjonariuszek policji w różnych krajach oraz zaczynają pełnić służbę wojskową¹⁷.

Wojsko przez wieki tradycyjnie uznawane było za obszar należący do mężczyźni i tylko oni mieli do niego wstęp. Nie oznacza to jednak, że armia nie przyjmowała żadnych kobiet w swoje szeregi. W warunkach wyższej konieczności, czyli w obliczu zagrożeń, gdy rosły potrzeby odbudowania lub rozbudowania armii, w działaniach zbrojnych brały udział również kobiety. Warto zwrócić uwagę na fakt, że mimo iż kobiety w warunkach wyższej konieczności wstępowały do armii i sprawdzały się na powierzonych im stanowiskach, to w przypadku innych sytuacji nie było zgody na ich zaciągnięcie się do wojska¹⁸.

Jeśli chodzi o uczestnictwo kobiet w gronie żołnierzy zawodowych w Polsce, to pierwszy rozkaz o ich służbie wydany został 25 lutego 1942 roku. Z inicjatywy generała Grota-Roweckiego pomocnicza służba kobiet została zamieniona na służbę wojskową. Natomiast rzeczywista rekrutacja kobiet do sił zbrojnych nastąpiła dopiero w roku 1988, kiedy to dla absolwentek wybranych kierunków cywilnych (lekarze, farmaceuci, pielęgniarki) otwarto bramy polskiej armii¹⁹. Dopiero po 1999 roku kobiety mają możliwość podejmowania nauki w szkołach wojskowych, a od 2004 roku mogą pełnić służbę jako szeregowie zawodowe.

Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych nie tylko podniosła wymagania stawiane żołnierzom zawodowym, ale także zmieniła zasadniczo perspektywę uczestnictwa kobiet w wojsku – stworzyła im bowiem możliwość dostępu do wszystkich stanowisk w armii poprzez ustawowe regulacje dotyczące powoływania, przebiegu służby, zwolnienia z niej – nieodróżniane ze względu na płeć²⁰. Dlatego też w ciągu ostatnich kilku lat można zaobserwować tendencję wzrostową w zakresie rozwoju zawodowej służby wojskowej kobiet. Pełnią one służbę wojskową w korpusie oficerów, podoficerów oraz szeregowych

¹⁶ K. Dojwa, *Policjantki: elementy portretu kreślone na łamach mediów branżowych*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Łądowych” 2011, nr 2(160), s. 1-2.

¹⁷ Ibidem, s. 1-2.

¹⁸ M. Wszolek, *Kobieta żołnierz wczoraj, dziś i jutro*, [w:] *Teraźniejszość i przyszłość ...*, red. J. Maciejewski, I. Wolska-Zogata, op. cit., s. 139.

¹⁹ A. Dębska, *Kobieta w mundurze, czyli nowa jakość w systemie bezpieczeństwa państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 39.

²⁰ Dz.U. z 2003 r., nr 179, poz. 1750.

zawodowych na różnych stanowiskach służbowych. Kobiety służą obecnie we wszystkich rodzajach sił zbrojnych, w Dowództwie Operacyjnym, Inspektoracie Wsparcia Sił Zbrojnych, Inspektoracie Wojskowej Służby Zdrowia, jak również w Żandarmerii Wojskowej, Dowództwie Garnizonu Warszawa, w trzech korpusach kadry (szeregowi, podoficerowie, oficerowie). Oprócz tego zajmują stanowiska służbowe w korpusie medycznym oraz systematycznie coraz liczniej w innych korpusach tradycyjnie zajmowanych wcześniej tylko przez mężczyzn.

Według statystyk na koniec 2010 roku w Wojsku Polskim służbę zawodową pełniło 1751 kobiet (1,9% żołnierzy zawodowych), natomiast w uczelniach i szkołach wojskowych kształciło się 345 kobiet (15% wszystkich kandydatów). Zaobserwować również można zmniejszenie się liczby kobiet w służbie kandydackiej o 22% w stosunku do ubiegłego roku z powodu mniejszych naborów do szkół wojskowych.

Razem w służbie czynnej liczba kobiet w 2010 roku wynosiła 2096. W stosunku do 2009 roku liczba kobiet na stanowiskach służbowych wzrosła o 202 osoby. Zmalała za to dynamika wzrostu liczby kobiet w służbie wojskowej we wszystkich korpusach (liczba powołań kobiet do służby wojskowej w stosunku do ubiegłego roku była mniejsza o blisko 50%).

Najwięcej powołań kobiet do służby terminowej i stałej odnotowano:

- w Wojskach Lądowych – 121 kobiet,
- w Siłach Powietrznych – 51 kobiet,
- w Marynarce Wojennej – 32 kobiety,
- w Inspektoracie Wsparcia Sił Zbrojnych – 16 kobiet.

W pozostałych komponentach sił zbrojnych liczba powołań kobiet nie przekroczyła 10 osób, natomiast w strukturach podległych pod Inspektorat Wojskowej Służby Zdrowia liczba kobiet w stosunku do ubiegłorocznej statystyki zmniejszyła się o 4 osoby²¹. Ostatnie dane, z dnia 1 października 2014 r., wskazują: zawodową służbę wojskową w Siłach Zbrojnych RP we wszystkich trzech korpusach osobowych pełni 3537 żołnierzy kobiet²².

Wspomniana przeze mnie wcześniej ustawa pragmatyczna z roku 2003 uwzględnia specyfikę kobiecej natury, w tym również kwestię macierzyństwa. W art. 65 ust. 1 zapisano, iż: żołnierzom zawodowym – kobietom będącym w ciąży i po porodzie przysługuje urlop macierzyński na zasadach i w wymiarze określonym w ustawie z dnia 26 czerwca 1974 r. – *Kodeks pracy*²³. Przepisy *Kodeksu pracy* mają zastosowanie do żołnierzy zawodowych wyłącznie w sytuacjach wyraźnego odesłania do stosowania określonych przepisów tego aktu przez ustawę normującą pragmatykę pełnienia zawodowej służby wojskowej. Zapis art. 134 ust. 2 stanowi, że żołnierzowi pełniącemu służbę kandydacką – kobiecie, w razie zajścia w ciążę, na okres ciąży i połogu udziela się urlopu bezpłatnego w wymiarze nie dłuższym niż dwanaście miesięcy. Tymczasem ust. 3 doprecyzowuje, że

²¹ http://www.wojsko-polskie.pl/download/tmp/2012-08-23/72d64dcc213d7722ab3583efcae913f4wydawnictwo_dwipo.pdf

²² <http://www.wojsko-polskie.pl/pl/sily-zbrojne-rp/wojskowa-sluzba-kobiet/statystyki/31669,statystyki.html>

²³ Dz.U. z 1998 r., nr 21, poz. 94 z późn. zm.

„w przypadku niepodjęcia służby kandydackiej po upływie okresu, o którym mowa w ust. 2, oraz w przypadku ponownego zajścia w ciążę żołnierza pełniącego służbę kandydacką – kobietę zwalnia się ze służby kandydackiej”²⁴.

Ustawa zawiera także regulacje dające kobietom w mundurze prawo skorzystania ze zwolnienia od zajęć służbowych w razie konieczności sprawowania osobistej opieki nad najbliższym członkiem rodziny (art. 62.11 – do 50 dni roboczych)²⁵ oraz urlopu okolicznościowego (art. 62.12 – maksymalny wymiar urlopu do 10 miesięcy)²⁶ w przypadku konieczności kontynuowania opieki nad członkiem rodziny (dzieckiem). Urlop jest płatny i dostępny dla żołnierzy obojga płci.

Podsumowanie

Z danych statystycznych udostępnionych przez wojsko oraz uregulowań prawnych wynika, iż zauważalna jest tendencja wzrostowa do uczestnictwa kobiet w grupach dyspozycyjnych. Widoczne jest to zarówno w kontekście danych ilościowych, jak i rozwiązań o charakterze formalnym przyjmowanym przez poszczególne instytucje. Mimo że kobiety w wojsku służą już od dziesięciu lat, nie oznacza to, że w pełni zaakceptowano rolę zawodową kobiety żołnierza. Przyjęcie kobiet do wojska stworzyło różne problemy wynikające z natury prawnej, organizacyjnej, logistycznej, psychospołecznej i dydaktyczno-wychowawczej, które można stosunkowo łatwo rozwiązać. Gorzej jest z rozwiązaniem problemów, które wynikają z poglądu na rolę kobiety w wojsku. Nadal często wyraża się opinię, że wojsko nie jest miejscem dla kobiet, a jednym z argumentów jest różnica między kobietami a mężczyznami pod względem sprawności fizycznej²⁷.

Kobiety, które odbywają służbę w grupach dyspozycyjnych, są bardzo często zobowiązane do pozytywnego zaliczenia corocznych testów sprawnościowych. Niekiedy tu również uwzględnia się różnice płci (czasami także wieku) oraz dostosowuje tabele wyników do możliwości biologicznych obu płci.

Biorąc pod uwagę ograniczenia bądź preferencje dla kobiet dotyczące innych aspektów niż sprawność fizyczna, to zarówno na wysokości selekcji, jak i dalszej kariery i awansów – formalnie – są one nieobecne.

Z danych udostępnionych w październiku 2014 roku kobiety w wojsku stanowią 3,06% żołnierzy pełniących służbę. W tym: w korpusie oficerskim jest ich 1146, w korpusie podoficerskim – 725, w korpusie szeregowych – 1666. W szkołach wojskowych kształci się 420 kandydatek. Osiągalność stopni wojskowych przez kobiety przedstawia się następująco: w randze pułkownika – 10, w randze podpułkownika – 37, w randze majora – 79, w randze kapitana – 252, w randze

²⁴ https://www.ipiss.com.pl/wp-content/uploads/downloads/2012/10/ps_1_2009_k_dojwa.pdf

²⁵ Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz.U. z 2003 r., nr 179, poz. 1750), art. 62 ust. 11.

²⁶ Ibidem, art. 62 ust. 12.

²⁷ M. Wszolek, *Kobieta żołnierz ...*, op. cit., s. 144.

porucznika – 397, w randze podporucznika – 371, w randze podoficera – 725, w randze szeregowego – 1666²⁸.

„Od 1999 r. liczba zwolenników zawodowej służby wojskowej kobiet zmniejszyła się o 6%, zaś przeciwników wzrosła o 4%. Najczęściej wyrażany jest pogląd (39%), że kobiety powinny służyć tylko w niektórych służbach, np. w korpusie medycznym i logistyki. 25% badanych uważa, że kobiety powinny służyć w armii bez żadnych ograniczeń. Według 16% respondentów panie powinny służyć we wszystkich rodzajach służb, ale tylko na takich stanowiskach, które w przypadku wojny nie grożą udziałem w walce. 14% Polaków uważa, że kobiety w ogóle nie powinny służyć w wojsku. Zdania na ten temat nie miało 6% respondentów”²⁹.

Literatura

1. Dębska. A., *Kobieta w mundurze, czyli nowa jakość w systemie bezpieczeństwa państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.
2. Dojwa K., *Policjantki: elementy portretu kreślone na łamach mediów branżowych*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych” 2011, nr 2(160).
3. Dzieńdziora J., *Rola kobiet w grupach dyspozycyjnych w świetle badań własnych*, [w:] *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza udziału i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych*, red. J. Maciejewski, K. Dojwa, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007.
4. Gneciak E., *Kobiety jako zawodowi żołnierze i wybrane aspekty socjologiczne*, [w:] *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza udziału i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych*, red. J. Maciejewski, K. Dojwa, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007.
5. http://www.wojsko-polskie.pl/download/tmp/2012-08-23/72d64dcc213d7722ab3583efcae913f4wydawnictwo_dwipo.pdf
6. <http://www.wojsko-polskie.pl/pl/sily-zbrojne-rp/wojskowa-sluzba-kobiet/statystyki/31669,statystyki.html>
7. http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.baztech-article-BATA-0013-0068/c/httpwww_wso_wroc_plimagesplikiwpikbnzn2011zn2201112dojwa.pdf
8. https://www.ipiss.com.pl/wp-content/uploads/downloads/2012/10/ps_1_2009_k_dojwa.pdf
9. Jarmoszko S., *Perspektywy grup dyspozycyjnych w społeczeństwie nasilającego się ryzyka*, [w:] *Teraźniejszość i przyszłość grup dyspozycyjnych*, red. J. Maciejewski, I. Wolska-Zogata, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2013.
10. Maciejewski J., *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012.
11. Maciejewski J., *Zmiana społeczna a kobiety w wojsku polskim. Wybrane aspekty socjologiczne*, „Rozprawy Społeczne” 2010, nr 2(IV).
12. Morawski M., *Siły zbrojne, jako organizacja dyspozycyjna w świetle cywilnej kontroli nad wojskiem. Aspekt prawno-instytucjonalny*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspo-*

²⁸ <http://www.wojsko-polskie.pl/pl/sily-zbrojne-rp/wojskowa-sluzba-kobiet/statystyki/31669,statystyki.html>

²⁹ J. Maciejewski, *Zmiana społeczna a kobiety w wojsku polskim. Wybrane aspekty socjologiczne*, „Rozprawy Społeczne” 2010, nr 2(IV), s. 139.

- zycyjne, red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
13. Obwieszczenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 23 grudnia 1997 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks pracy (Dz.U. z 1998 r., nr 21, poz. 94 z późn. zm.).
 14. Ratajczak Z., Oblicza ludzkiej zaradności, [w:] Człowiek w sytuacji zagrożenia. Kryzysy, katastrofy, kataklizmy, red. K. Popiołek, Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań 2001.
 15. Sztumski J., Systemowe ujęcie przemysłowego zakładu pracy, „Kultura i Społeczeństwo” 1978, nr 1-2.
 16. Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz.U. z 2003 r., nr 179, poz. 1750).
 17. Wszółek M., Kobieta żołnierz wczoraj, dziś i jutro, [w:] Teraźniejszość i przyszłość grup dyspozycyjnych, red. J. Maciejewski, I. Wolska-Zogata, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2013.
 18. Zagórski Z., Grupy dyspozycyjno-mundurowe w toku transformacji, [w:] Wojsko i inne grupy dyspozycyjne w perspektywie socjologicznej, red. T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, WSO im. T. Kościuszki, Wrocław 2000.

WOMAN AS AN EMPLOYEE IN THE UNIFORMED PUBLIC SERVICES (THE CASE OF THE ARMY)

Abstract: Until recently, the army, the police, the border guard, the customs and prison service have been mainly reserved for men, while women haven't been accepted to these groups or have constituted very small part of the officers. Over the years, this situation has begun to change. The article takes up the subject of growing importance of women who more and more often are able to realize their professional aspirations in the uniformed public services.

Keywords: the uniformed public services army, stereotypes